

ZNANJE O VELIKIH NESREČAH IN UJMA 1987–1996

Ivan Gams*

UDK 05:614.8

Sedanji skokovit razvoj informacijskih sredstev, ki ljudstva sveta počasi povezuje v eno informacijsko skupnost, silno pospešuje tudi razvoj strok. Prej so bila potrebna stoletja za preseiganje njihove začetne stopnje, ki jo označuje zbiranje, urejevanje in opisovanje gradiva. Vedno bolj številni časniki, revije in knjige, zaradi katerih so knjižnice že pretesne, internet in drugo, kar nas zaspava z dnevnimi novostmi, tudi o katastrofah po svetu, omogočajo hiter prehod strok v drugo razvojno fazo: to je v dobo analiziranja podatkov, iskanja skupnih in ločitvenih značilnosti ter klasifikacije. Naslednja je faza iskanja zakonitosti pri nastajanju in oblikovanju pojavov in gradiva, izdelava teorije in metodologije dela. S to doseženo stopnjo postane stroka znanstvena panoga ali veda. Da bi že z imenom nakazala prehod iz opisovalne stroke v razlagalno znanost, se je na primer etnografija preimenovala v etnologijo.

Ker je sposobnost človekovih možganov kljub najnovejšim računalnikom omejena, so se stroke začele vedno bolj cepiti. Nastajajo vedno številnejši specializirani instituti, organizacije in z njimi povezane stroke. Istočasno z drobljenjem strok pa življenjska potreba povečuje povezovanje strok v nove, interdisciplinarne povezave, ki si sčasoma same nadenejo novo ime. Tak interdisciplinarni značaj dobiva tudi znanje o naravnih in drugih velikih nesrečah. Teh je vedno več in skupaj z njimi se zvečuje tudi število strok, ki jih združujemo. Oglejmo si ta razvoj na primeru Ujme.

Še pred stoletjem smo poznali predvsem naravne nesreče. Te že takrat niso bile edine, a so bile najbolj spektakularne. Zbujale so več ljudskega zanimanja kot na primer požari. Varstvo pred požari je menda na naših tleh najstarejša organizirana civilna zaščita. Gasilska društva so naše ne le najstarejše, ampak tudi najbolj množične prostovoljne organizacije civilne zaščite. Glasilo Gasilske zveze Slovenije in Slovenskega združenja za požarno varstvo Požar s svojo vsebino dokazuje obstoj stroke z izdelano metodologijo za preventivno ukrepanje. V med-

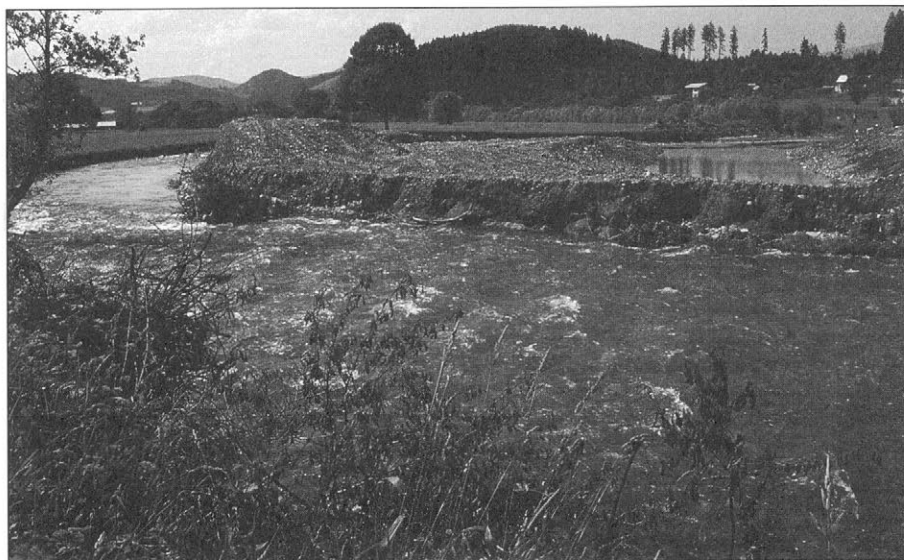
narodnem merilu ima vrstnika v reviji Fire, ki je glasilo neprofesionalne požarne varnosti. Če so v naši reviji poleg dobro profiliranega protipožarnega varstva nekatere stroke zastopane predvsem z objavami osnovnega gradiva, to še ni dokaz dosežene nižje razvojne stopnje. V potresno mirnem obdobju 1987–1996 je bilo v naši reviji kar precej člankov o potresni aktivnosti enostavno zato, ker potresne postaje pač morajo nekje objavljati zaznave potresomerov. Za objavo rezultatov geofizikalnih raziskav pa ima ta stroka na voljo druga glasila doma in v tujini in nekaj

Slika 1. Konec leta 1980 je Mislinja pred Slovenj Gradcem odnesla grmovje in drevje na levem bregu. Med štirimi visokimi vodostaji je z erozijo peska v razširjajočem se okljuku prestavljala strugo (kar je vidno na sliki) in hkrati odlagala kupe proda v zapuščenem koritu. Goste korenine edinega preostalega drevesa (hrasta, v ozadju) so zaustavile razdiranje vode. (foto: I. Gams)

Figure 1. At the end of 1980 the Mislinja river by Slovenj Gradec swept away the bushes and trees on its left bank. During the four high water levels eroded sand, shifted its channel in the broadening meander and simultaneously deposited heaps of gravel on the abandoned bed (seen in the picture). The dense roots of the single remaining tree (oak, in the background) prevented the destruction of the river. (photo: I. Gams)

* dr., univ. prof., Ul. Pohorskega bataljona 185, Ljubljana

Slika 2. Slika je posneta z istega mesta kot slika 1, vendar po regulaciji struge. Ker je voda odnesla več peska in prsti, kot nasula proda, je regulacija zapustila jama s stoječo vodo (vidna ob desni strani). Po 15 letih dovažanja odpadkov jama še vedno ni povsem zapolnjena. (foto: I. Gams)

Figure 2. The photo was taken from the same place as the first one but after the control of the flow. As water has eroded more sand and soil, normalisation has a pit (on the right side). After 15 years it has not yet been filled with waste. (photo: I. Gams)

njenih mednarodnih zborovanj je bilo namenjenih tudi široko pojmovani civilni zaščiti. Podobno je z meteorologijo, hidrologijo, psihologijo, potresno varnim gradbeništvom in geografijo. Poleg teh strok je v seznamu prispevkov na koncu tega jubilejnega letnika vedno več člankov o tehničnih nesrečah in o ekološki ogroženosti, o nalezljivih boleznih človeka, živali in rastlin. Zato so številke tudi vedno bolj zajetne, v njih pa so članki iz vse več strok. Najbrž ni malo bralcev, ki se sprašujejo, koga zanima tako različno gradivo in kaj vabi tako različne strokovnjake k objavljanju v skupni reviji.

Podobno vprašanje, kaj je skupnega tako različnim nesrečam, da se je na prvi svetovni konferenci o poteku mednarodnega desetletja zmanjševanja naravnih nesreč maja 1995 v japonski Jokohami znašlo čez tisoč strokovnjakov, si je zastavil tudi odgovorni za izvajanje Mednarodne dekade za zmanjšanje naravnih nesreč (angleško IDNDR) dr. K. Olavi Elo. V uvodnem članku avstralske revije *The Australian Journal of Emergency Management* (št. 2, vol. 10, 1995) poudarja potrebo po mednarodnem sodelovanju in izmenjavi delovnih izkušenj pri izvrševanju programa odpravljanja velikih nesreč. Ta je nastal iz spoznanja, da se da velikim nesrečam omiliti rušilno in smrtonosno moč ali jih celo zatreti. Za to nalogo pa je potrebno okrepiti organe civilne zaščite in organizirati preventivo. Iz istega vzroka je nastala interdisciplinarna revija *Ujma*. Podobnih revij je po svetu vedno več. O tistih v mednarodnih jezikih, ki so na voljo v Ljubljani, je poročala deveta številka *Ujme* (str. 298–300). Nekatere imajo enak naslov – Civilna zaščita (v Angliji *Civil Protection*, v Švici trojezični naslov z isto vsebino, mednarodna publikacija *International Civil Defence Journal*). Pri pri-

merjavi *Ujme* s sorodnimi mednarodnimi revijami lahko ugotovimo, da je naša najboljše. Verjetno je vzrok za to v naši maloštevilčnosti. Zato mnoge stroke, ki se postransko ukvarjajo z velikimi nesrečami, ne premorejo svojih glasil ali so neprimerna za objavo osnovnega gradiva. Zanimiva je primerjava med majhno Slovenijo in ZDA. Ta država z najbolj razvejanimi raziskavami katastrof in najbolj pestrimi katastrofami nima podobnega glasila, kot je *Ujma*. Ima pa *Natural Hazards Observer*, ki ga izdaja Inštitut za raziskave okolja pri univerzi Colorado v mestu Boulder. Na kratko poroča v glavnem o novjših objavah in zborovanjih drugih organizacij, zasebnih, polzasebnih ali državnih. Isti inštitut je pred kratkim začel izdajati tudi elektronski časopis *Disaster Research* (Raziskava katastrof).

Povezovanje strok o velikih nesrečah je potrebno tudi zaradi izobraževanja prebivalstva o naravi katastrof in samozaščiti pred njimi. Večina omenjenih mednarodnih revij o neizgledah je stilno in z barvnimi slikami prirejena za prodajo v kioskih. Izdajatelj *Ujme*, Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje, opravlja to nalogo s posebnimi brošurami, ki so v veliki meri namenjene šolam.

Stroke, ki se ukvarjajo z velikimi nesrečami, se združujejo tudi zaradi spoznanja, da je za dolgoročno zaščito prebivalstva pomembno zlasti ogroženemu okolju prirejeno prostorsko (regionalno) načrtovanje. Čeprav po svetu marsikje skupno s totalitarnimi režimi odмира tudi togo državno planiranje, se v demokratičnih družbah množijo predpisi za tako lociranje novih zmogljivosti, ki ne ogrožajo ljudi in premoženja. Okolju primerno načrtovanje dolgoročno rešuje varstvo. Toda Združeni narodi so za desetletje 1990–2000 proglasili potrebo po takojš-

njem aktivnem zmanjševanju velikih nesreč, ki vedno bolj prizadevajo na obalne nižine in izbrane ravnine zgneteno prebivalstvo. Že pred mednarodnim desetletjem je *Ujma* v uvodniku prve številke napovedala, da bo objavljala ne le osnovno strokovno gradivo in analize velikih nesreč, ampak tudi "zvonila pred točo", ko se na ujmo lahko pripravimo ali ji onemogočimo nastanek. V potresno varnih zgradbah nam tudi močan potres ne more do živga in z ustreznimi materiali in protipožarnimi napravami lahko požar preprečimo. Če nam uspe pogozditi plaznico do vrha, smo odpravili snežni plaz. Pred nami je torej naloga, da najdemo sredstva za preprečevanje velikih nesreč ali njihove škode. To pa zahteva študijo in znanje o vseh vidikih ogroženosti na vseh ravneh odločanja, da se bomo lažje orientirali, pri kateri vrsti velike nesreče začeti, da bomo denar kar najbolje vložili. Morda je cenejša sprememba namembnosti sedanje bivalne zgradbe kot pa protipotresna utrditev. Morebiti bo ceneje odpraviti drobne vzroke, ki usmerjajo poplavno vodo proti bregu ali čezenj, kot regulirati cel vodni tok ali ga preložiti drugam. Za izračun vložka in izkupička pa je treba poznati celotno ogroženost zaradi vseh vrst velikih nesreč. K temu je veliko prispevalo doseganje deset letnikov *Ujme* in njenih čez 650 prispevkov na več kot 2000 straneh velikega formata.

Zdaj je še prezgodaj za sodbo, ali je več vsebinskih razlogov za skupno ali za ločeno objavljane študij o velikih nesrečah. Njihove osnovne zakonitosti bodo nedvomno tudi v prihodnje obravnavale matične stroke. Dejstvo pa je, da se interdisciplinarna obravnava zaradi življenjskih potreb povečuje, in to iz posebnih vidikov. Če se bo to uveljavilo v svetu, je vloga *Ujme* glede tega pionirska. V tem primeru bo treba misliti tudi na slovensko ime nove interdisciplinarne stroke. Iz sedaj v podnapisu revije uporabljenega izraza "revija za naravne in druge nesreče" se ne da izpeljati imena nove stroke. Pa tudi sam izraz "nesreča" je preohlapen. V življenju se vse prevečkrat rabi za vsakdanji pojav in je često povezan s subjektivnim občutkom, ko smo srečni ali nesrečni. Naš novi zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami v osmem členu določa kot predmet Uprave Republike Slovenije za zaščito in reševanje tiste nesreče, ki jih družba ne more reševati z drugimi, rednimi službami. Zaradi tega v tem članku večkrat uporabljamo besedo velika nesreča. Še bolj ustrezna bi bila beseda katastrofa. Ko smo se odločali za ime revije, smo katastrofo zavrnili kot tujko. Mogoče bo lažje obnoviti nekdaj že bolj razširjeno ime katastrofa, kot pa iskati nadomestilo za preohlapno nesrečo. Z njo je lažje narediti novo ime interdisciplinarne stroke – katastrofistika.

Če se bo ime oprijelo, bomo videli na koncu drugega desetletja izdajanja *Ujme*.